

درس ۳: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه)

اهم نکات درس:

چگونگی تاسیس سلسله قاجاریه

پادشاهان قاجار

۱- آقامحمدخان   ۲- فتحعلی شاه   ۳- محمد شاه   ۴- ناصرالدین شاه

نظام سیاسی و اداری

جایگاه شاه

صدر اعظم

حکومت ایالات و ولایات

تشکیلات اداری

وزارت خانه

نظام قضایی

تشکیلات نظامی

روابط خارجی

فعّالیت ۱

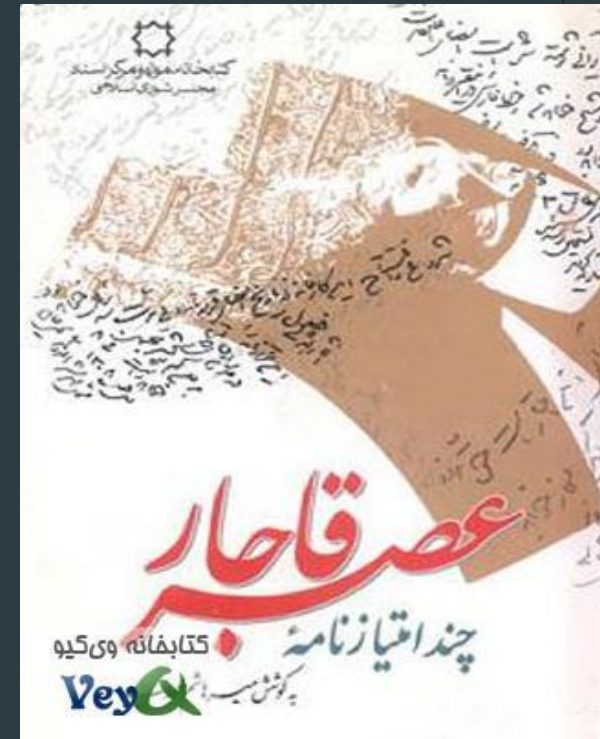
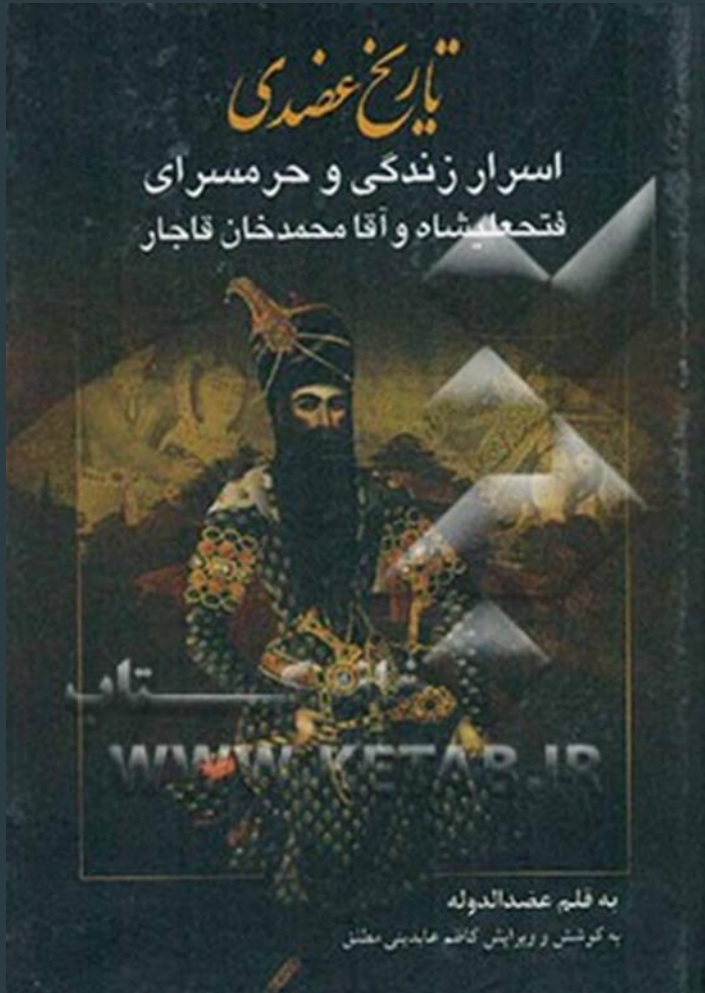
► بحث و گفت و گو

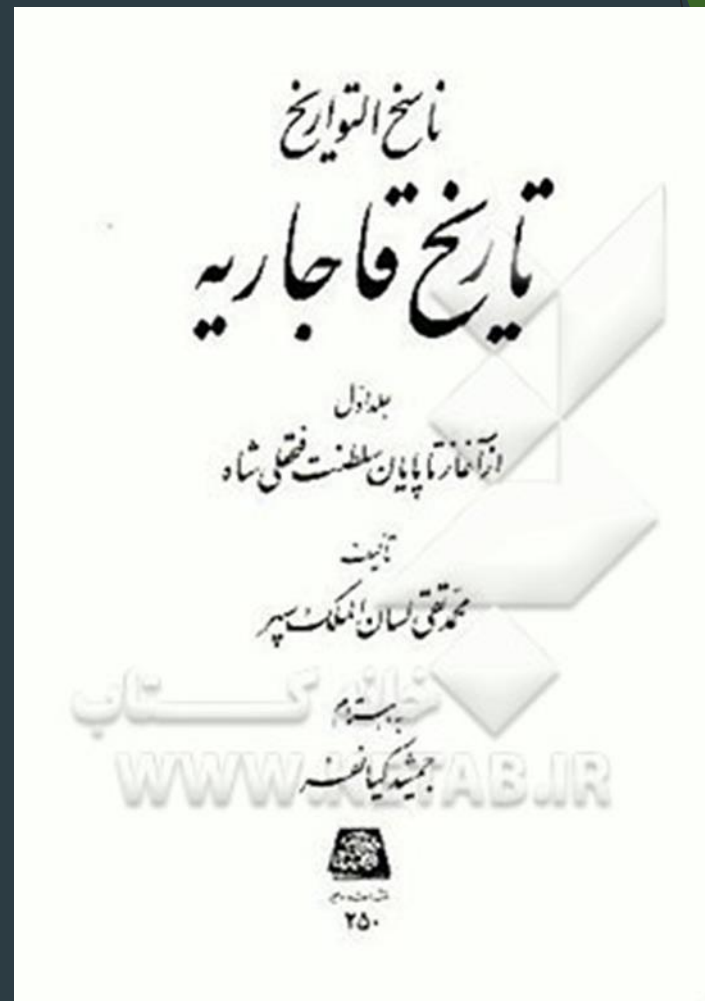
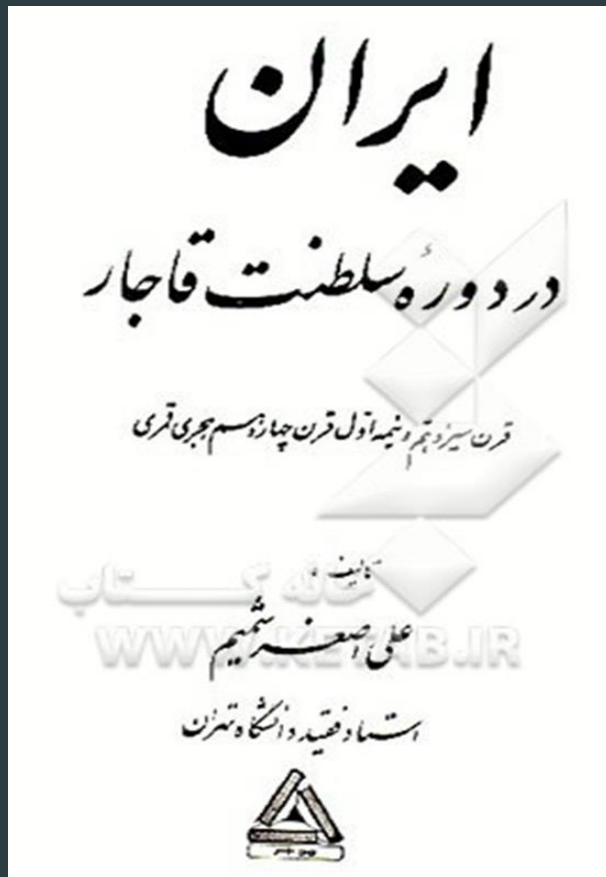
► با راهنمایی دبیر و با توجه به مطالبی که در درس ۲ خوانده اید، درباره تأثیر وقوع انقلابهای سیاسی و صنعتی در کشورهای اروپایی (قرن ۱۸م) بر روابط آن کشورها با ایران در دوره قاجار بحث و گفت و گو کنید.

تحولات سیاسی

- ▶ پیشینه ایل قاجار
- ▶ آقامحمدخان قاجار (۱۲۱۰-۱۲۱۱ق)
- ▶ مرگ کریم خان زند و قدرت یابی آقامحمد خان
- ▶ فروپاشی سلسله زندیه و افشاریه و تاسیس قاجاریه توسط آقا محمدخان
- ▶ لشکرکشی به قفقاز

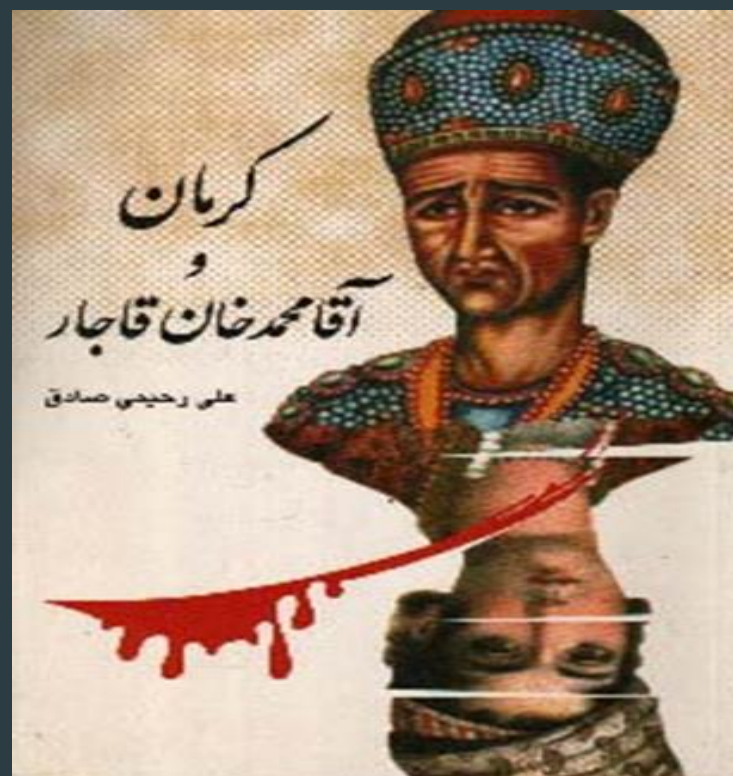
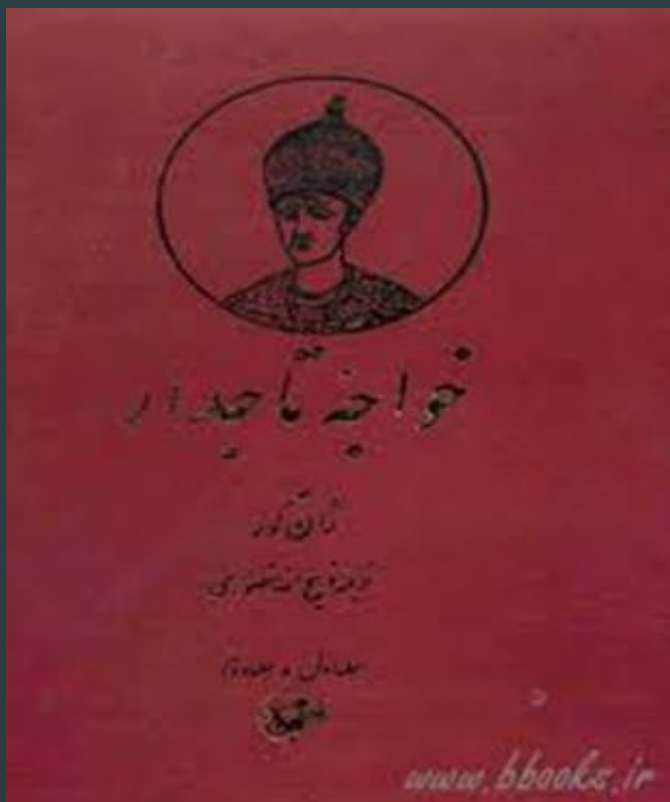
منابع برای مطالعه بیشتر

دو رمان تاریخی

آقامحمد خان قاجار

۱۱۷۵-۱۱۶۱ ه.ش

▶ اقدامات آقامحمد خان قاجار

▶ انقراض حکومت زندیه و افشاریه

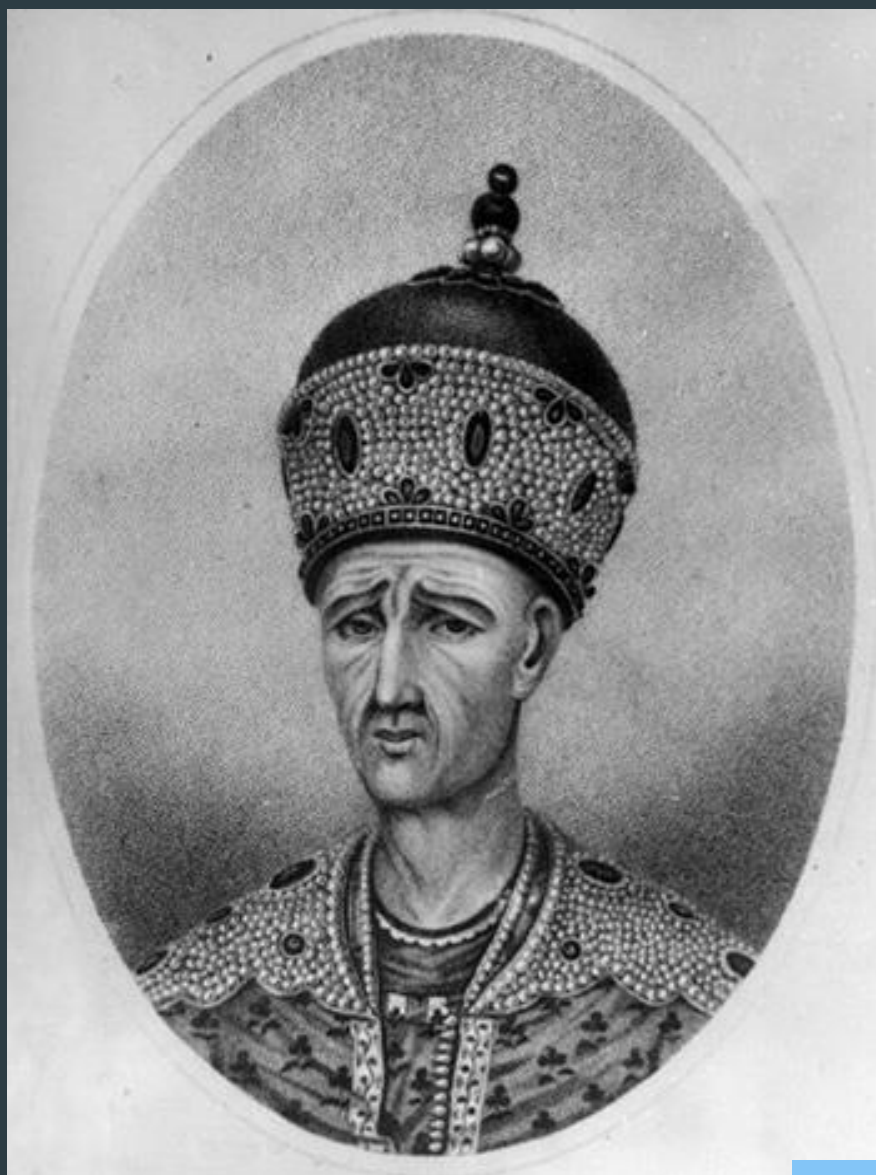
▶ تاسیس قاجاریه

▶ لشکرکشی به خراسان

▶ علت لشکرکشی به گرجستان

کدام اقدام آقامحمد خان قابل ستایش است؟

چرا در تاریخ از آقا محمد خان به نیکی یاد نمی شود؟

نقشه ایران در آغاز عصر قاجار

پادشاهی فتحعلی شاه قاجار ۱۲۱۳-۱۱۷۶ه.ش (۱۲۱۲-۱۲۵۰ق)

- ▶ سرکوب طغیانهای داخلی و تحکیم پادشاهی
- ▶ مواجهه با تهاجم نظامی روسیه و رقابت های انگلستان و فرانسه
- ▶ ناکامی درمقابله با دشمنان خارجی و حفظ قلمرو ایران
- ▶ فتحعلی شاه در حفظ یکپارچگی کشور و سامان دادن به اوضاع داخلی موفق بود .
- ▶ اما در مقابله با تهاجم نظامی و نفوذ سیاسی کشورهای اروپایی ناکام ماند.

photo: biography20.com

photo: biography20.com

محمد شاه ۱۲۲۶-۱۲۱۳ ه.ش

(۱۲۵۰-۱۲۶۴ ق)

❑ صدارت میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی

❑ دلایل برکناری و قتل وی

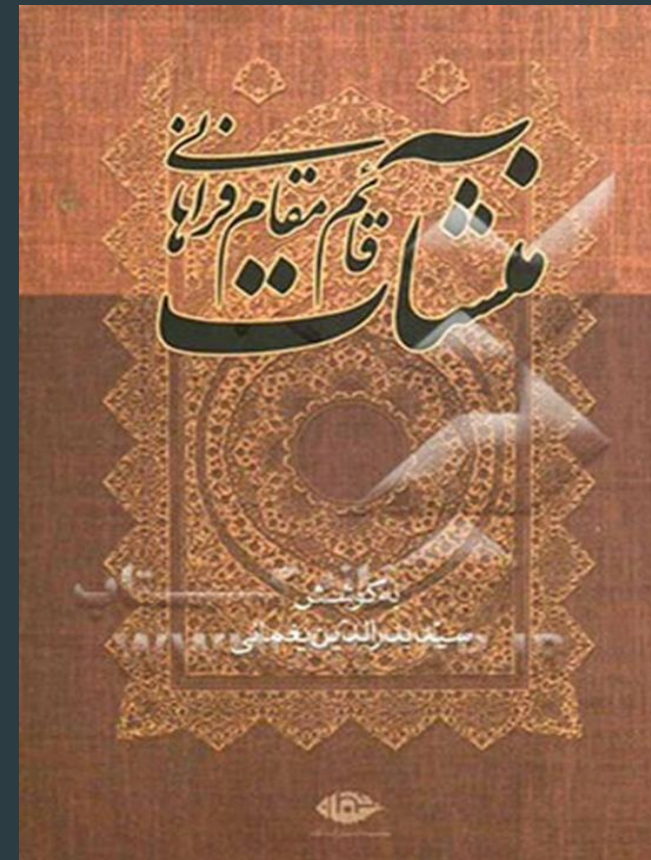
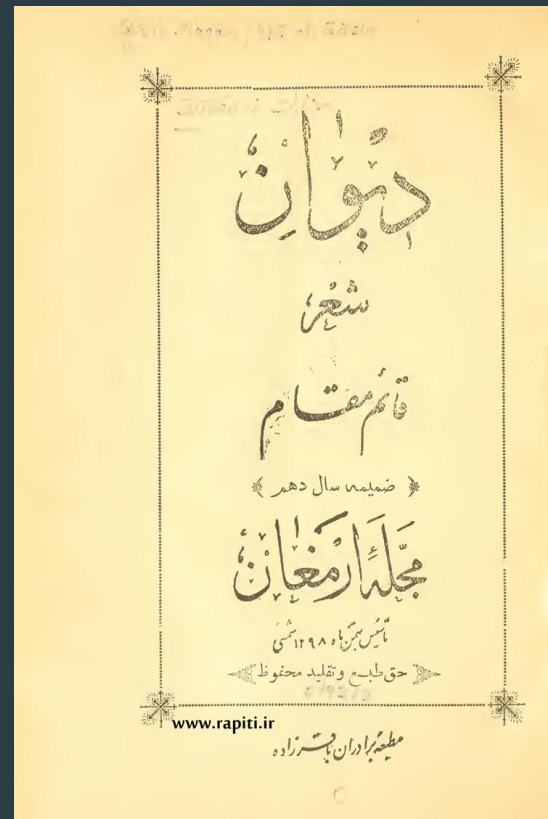
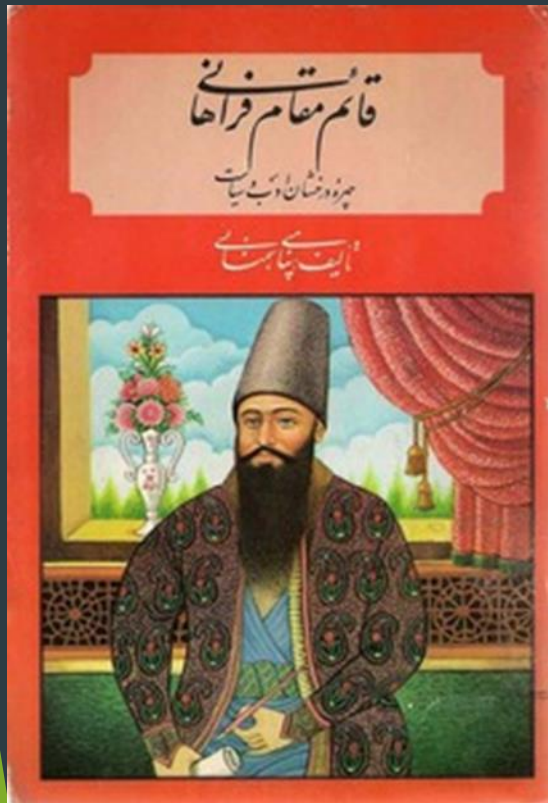
❑ صدارت حاج میرزا آقاسی

ابوالقاسم قائم مقام و آقا

میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی

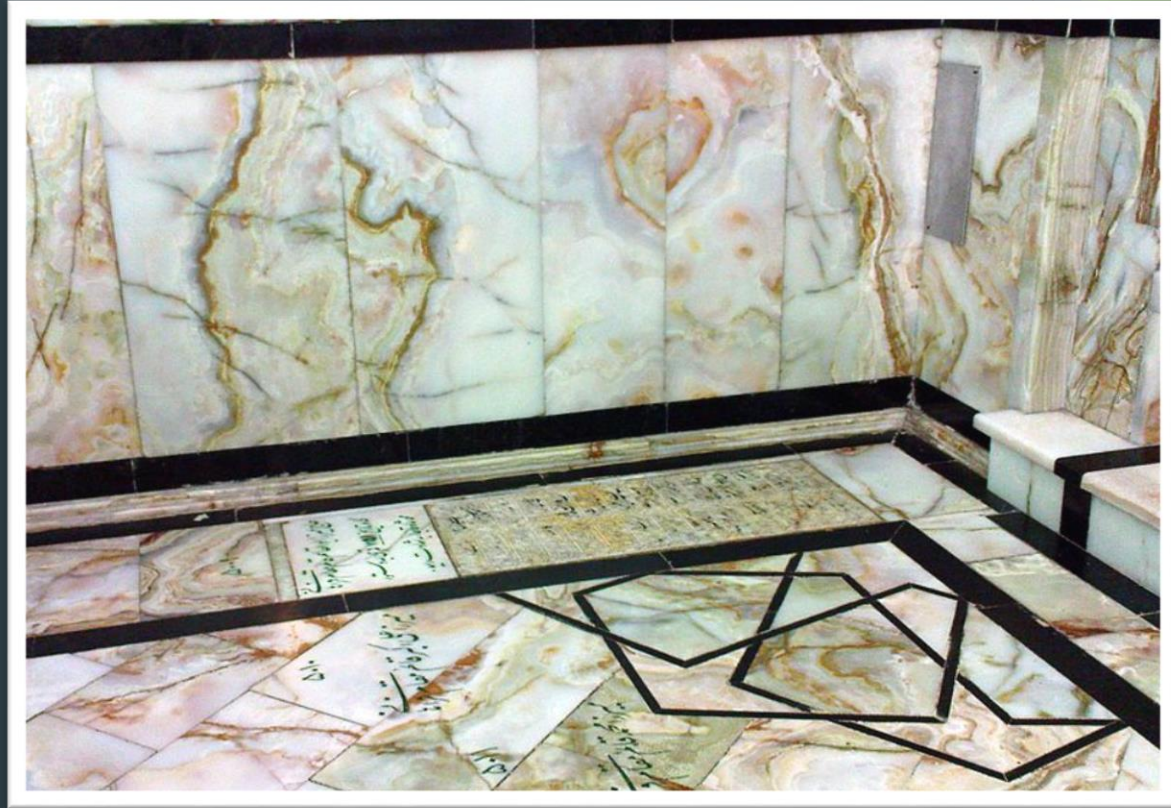

دانلود از اپلیکیشن پادرس

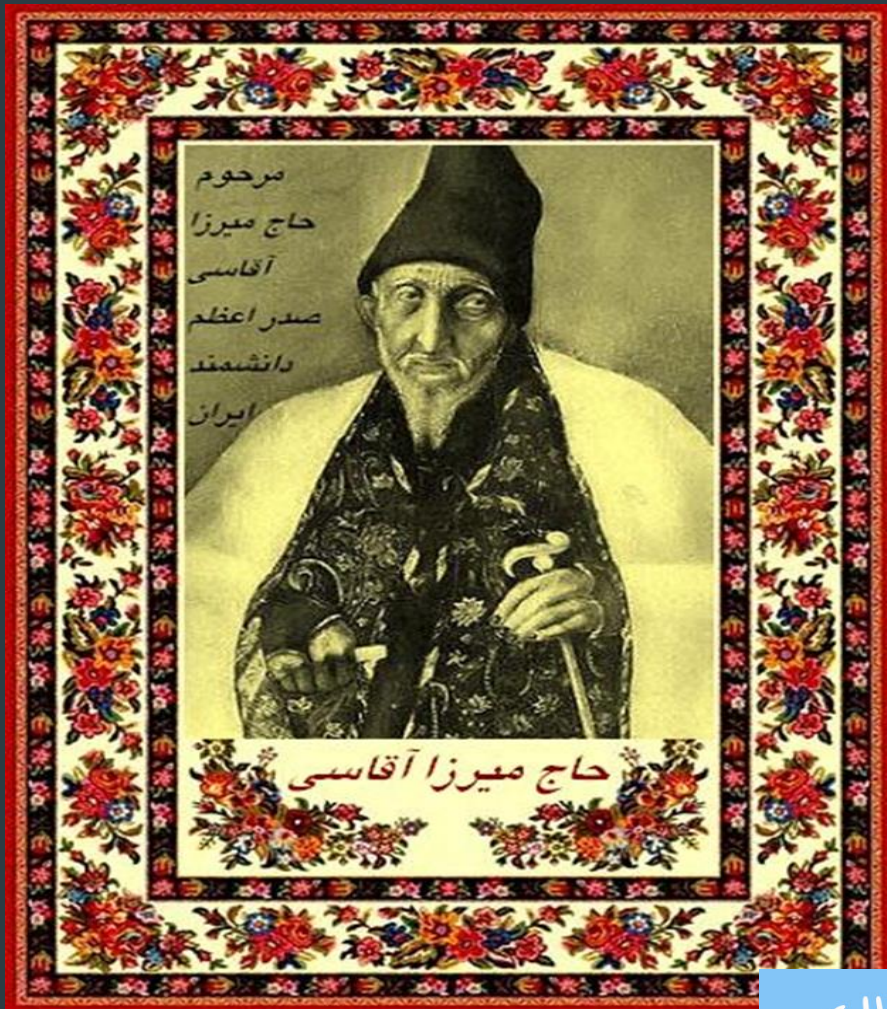

آرامگاه میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی

حاج میرزا آقاسی

سلطنت ناصرالدین شاه

۱۲۷۵-۱۲۲۶ ه.ش (۱۲۶۴-۱۳۱۳ ق)

اهم نکات دوره ۵۰ ساله پادشاهی ناصرالدین شاه

▶ صدارت و اقدامات امیر کبیر

▶ دلایل قتل امیر کبیر

▶ عصر امتیازات و سلطه اقتصادی استعمارگران

▶ مرگ وی به دست میرزا رضا کرمانی از

شاگردان سید جمال اسدآبادی

میرزا تقی خان امیر کبیر

سید جمال الدین اسدآبادی

دانلود از اپلیکیشن پادرس

نظام سیاسی و اداری حکومت قاجار

► (الف) جایگاه شاه:

► شاه به عنوان بالاترین مقام، قدرت و اختیارات نامحدودی در دوره قاجار داشت.

► اختیارات شاه: عزل و نصب مقامات کشوری و لشکری و اعلام جنگ و صلح

► **دلایل عدم بهره بردن از قدرت استبدادی شاه:**

1. نداشتن ابزارهای لازم، مانند نظام اداری کارآمد و ارتش ثابت

2. نفوذ و دخالت قدرت های استعماری

3. جایگاه و اقتدار دینی و اجتماعی روحانیت

4. قدرت نظامی ایلات

صدارت اعظم:

▶ **صدارت اعظم:** بعد از شاه، صدراعظم (وزیر اعظم) قرار داشت.

▶ **اختیارات صدراعظم:** اظهار نظر در امور کشور، بهبود وضع مردم و اصلاح امور کشور اما وزیران و صدراعظم ها امنیت جانی و مالی کافی نداشتند

▶ حکومت ایالات و ولایات

▶ والیان و حاکمان ایالات و ولایات، شهرها و روستاها عمدتاً از میان خاندان های زمین دار، اعیان یا بزرگان محلی، سران ایلات و عشایر و شاهزادگان قاجاری برگزیده می شدند.

▶ حاکمان ایالات و ولایات تا حدودی خودمختار بودند.

▶ شاهان قاجار با پیوند ازدواج با این خاندان ها به دنبال استحکام سلطنت خود بودند.

▶ آذربایجان با مرکزیت تبریز ولیعهد نشین بود.

تشکیلات اداری

- چهار اداره یا وزارت قدیمی
- افزایش وزارت خانه ها در دوره ناصری
- گسترده ترین و پرسابقه ترین وزارت خانه (وزارت مالیه)
- مستوفی الممالک: به عنوان وزیر مالیه به همراه عده ای مستوفی مسئولیت محاسبه و گردآوری مالیات ها و نظارت بر املاک دیوانی و سلطنتی (خاصه) را برعهده داشت.

انواع نظام قضایی در دوره قاجار:

۱- محاکم عُرف: که به تخلفات و جرایم سیاسی و امنیتی مانند شورش،

سرقت، نزاع و عدم پرداخت مالیات رسیدگی می کردند.

۲- محاکم شرع: که بیشتر دعاوی حقوقی و مدنی مانند دعوای ملکی،

خانوادگی و ارث را حل و فصل می کرد. قضات این محاکم، روحانیون بودند.

ارتش و تشکیلات نظامی

وضعیت ارتش و سپاه در آغاز دوره قاجار
تلاش های عباس میرزا در زمینه ارتش
وضعیت سپاه در دوره ناصرالدین شاه
اقدامات امیرکبیر در زمینه ارتش
نیروی بریگاد قزاق و کارایی آن

روابط خارجی

فرانسه:

- ❑ علت توجه ناپلئون به ایران
- ❑ قرارداد فین کنشتاین
- ❑ سرانجام قرارداد فین کنشتاین
- ❑ امتیاز کاوش های باستان شناختی

عثمانی:

- ❑ دلایل اختلافات ایران و عثمانی
- ❑ قرارداد ارزنه الروم اول و دوم

انگلستان

- ❑ معاهدات مجمل و مفصل
- ❑ معاهده پاریس
- ❑ قرارداد گلد اسمیت
- ❑ امتیازات اقتصادی:
- ❑ تنباکو، رویتر، بانک شاهنشاهی

روسیه

- ❑ سیاست توسعه طلبانه روسیه
- ❑ علت آغاز دوره اول جنگ های ایران و روسیه
- ❑ دلایل شکست ایران و معاهده گلستان
- ❑ علل آغاز دوره دوم جنگ های ایران و روسیه
- ❑ علل شکست ایران و قرارداد ترکمانچای
- ❑ قرارداد آخال
- ❑ سایر امتیازات

روابط خارجی با روسیه

علل آغاز دوره دوم جنگ
های ایران و روسیه:

✓ مشخص نبودن خطوط
مرزی

✓ ادعاهای ارضی جدید
روسها

✓ کمکخواهی مردم مسلمان

قراردادهای:

گلستان

ترکمانچای

آخال

دلایل شکست ایران در دور
اول:

✓ ضعف سیاسی و نظامی
ایران

✓ پیمان شکنی دولت های
فرانسه و انگلستان

دلایل شکست ایران در دور
دوم:

✓ ضعف و ناتوانی فتحعلی
شاه

✓ بیکفایتی برخی
فرماندهان

✓ پیمان شکنی انگلیس

➤ سیاست توسعه طلبانه روسیه

➤ علت آغاز دوره اول جنگ های ایران و
روسیه

➤ دلایل شکست ایران و معاهده گلستان

➤ علت آغاز دوره دوم جنگ های ایران و
روسیه

➤ علت شکست ایران و قرارداد ترکمانچای

➤ قرارداد آخال

➤ سایر امتیازات

روابط خارجی با انگلستان

فعالیت ۷:
مفاد قرارداد مجمل
و مفصل و نتایج آن

معاهده پاریس و
جدایی افغانستان و
هرات از ایران

- ### انگلستان
- معاهدات مجمل و مفصل
  - معاهده پاریس
  - قرارداد گلد اسمیت
  - امتیازات اقتصادی:
  - تنباکو، رویتر، بانک شاهنشاهی

قرارداد گلد اسمیت:
جدایی مناطقی از
سیستان و بلوچستان

□ گرفتن امتیازات اقتصادی:
تنباکو، رویتر، بانک شاهنشاهی

□ نتایج این امتیازات

اعتراض علما، مردم و بازرگانان
□ سرانجام این امتیازات

مشخص کنید هر قسمت از ایران طبق کدام قراردادها جدا شده است؟

روابط خارجی با فرانسه

علت اعزام
نمایندگان از سوی
ناپلئون به ایران

فرانسه:

- علت توجه ناپلئون به ایران
- قرارداد فین کنشتاین
- سرانجام قرارداد فین کنشتاین
- امتیاز کاوش های باستان شناختی

عهدنامه فین کنشتاین
و نتیجه آن

ادامه روابط
با فرانسه

روابط خارجی با عثمانی

عثمانی:

دلایل اختلافات ایران و عثمانی

مشکلات تجاری

بدرفتاری با زائران عتبات

اختلافات مرزی

✓ روابط بازرگانی و فرهنگی
ایران و عثمانی
✓ شعار اتحاد اسلام و جذب بخشی از
اندیشمندان ایرانی

قراردادهای صلح ارزنه الروم اول و دوم

روابط خارجی با سایر کشورها

حکومت قاجار به چه منظور تلاش نمود با کشورهای آمریکا، اتریش، ایتالیا، بلژیک و.....ارتباط برقرار کند و نتیجه این تلاش چه بود؟

حکومت قاجار برای کاستن از نفوذ و دخالت های روزافزون روسیه و انگلستان در امور ایران، تلاش می کرد که با کشورهای دیگر مانند آمریکا، اتریش، ایتالیا و بلژیک ارتباط برقرار کند، اما به سبب سنگ اندازی روسها و انگلیسی ها و بی رغبتی این کشورها در این باره موفقیت چندانی به دست نیاورد.

چرا حکومت ایران در دوره قاجار نتوانست بجز انگلیس و روس با سایر کشورها ارتباطی مستمر برقرار کند؟

پرسش های نمونه

۱. شرایط سیاسی – نظامی ایران با کشورهای اروپایی روسیه و انگلستان در عصر قاجار چه تفاوت های اساسی داشت؟
۲. چرا شاهان قاجار قادر به اعمال کامل قدرت استبدادی خود نبودند؟
۳. به نظر شما مهم ترین آثار و پیامدهای زیانبار عهدنامه ترکمانچای چه بود؟
۴. ایران در دوره قاجار از چه جهاتی برای انگلستان اهمیت داشت؟
۵. علت اساسی توجه فرانسه به ایران در زمان ناپلئون چه بود؟ و چرا روابط ایران و فرانسه در زمان فتحعلی شاه به شکست انجامید؟
۶. منابع مورد استناد در این درس را استخراج و فهرست کنید.

تہذیب و تنظیم

رضوان نعمتی

دیر تاریخ

دیرستان دخترانہ فرہنگ ناحیہ ۱۴ صفہان

سال تحصیلی ۹۸-۹۷